

Uskontojen kohtaamisia ja niiden tulkintoja

Heikki Pesonen
Helsingin yliopisto

Alkuperäiskansojen uskonnon tutkimusta sävyttää usein näkökulma, jossa lähtökohtana ovat kolonialismin ja siihen liittyneen lähetystyön alkuperäiskansojen uskontoon ja kulttuuriin tuottamat muutokset. Historiallisissa tarkasteluissa pyritään rekonstruoimaan menneisyydessä tapahtunutta kulttuurien kohtaamista, jossa valloittajien mukanaan tuoma uskonto on erilaisten (synkretististen) välivaiheiden kautta muuttunut valtauskonnoksi hävittäen samalla vähitellen lähes kaikki merkit perinteisestä uskonnosta. Tällaista tutkimusta edustaa Markus Monosen artikkeli, jossa hän tarkastelee kristinuskon ja saamelaiden perinteisen uskonnon kohtaamista kolonialistisen ajan Lapissa. Monosen kohdistaa analyysinsä kahteen tähän päivään saakka säilyneeseen saamelaiseen noitarumpuun, joiden kuvioita ja niistä tehtyjä tulkintoja hän tarkastelee kahden uskontoperinteen kohtaamisen kehyksessä.

Nyky päivään sijoittuvissa alkuperäiskansojen uskonnon tutkimuksissa saatetaan puolestaan tarkentaa prosessiin, jossa perinteistä uskontoa elvytetään osana toimintaa, jolla pyritään turvaamaan oman kansan elinolosuhteet. Jaana Valkama tarkastelee artikkelissaan Kanadan mi'kmaq-intiaanien henkistä perinnettä ja sitä, miten animistiseen luontokäsitykseen nojautuvan perinteen revitalisaation kautta rakennetaan ympäristöetiikkaa ja toteutetaan käytännön ympäristötoimintaa. Valkaman haastattelemat mi'kmaq-kansan edustajat korostavat holistista luontokäsitystä, jossa kaikki luonnonympäristön olennot ovat jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa keskenään. Holistinen ja animistinen luontokäsitys edellyttävät myös osallistumisen näiden vuorovaikutusverkostojen ylläpitämiseen ja suojelemiseen. Tämä tuottaa puolestaan ympäristöetiikkaa ja siitä johdettua ympäristökasvatusta ja käytännön ympäristösuojelua, joka konkretisoituu omaa maata uhkaavan luonnonvarateollisuuden toimien vastustamisessa.

Suurin osa alkuperäiskansoista ei enää harjoita perinteistä uskontoaan siinä muodossa kun heidän esi-isänsä ovat sitä kenties tehneet. Sen sijaan elämäntapa koostuu usein sekä valtakulttuurin uskonnon (kuten kristinuskon, islamin tai hindulaisuuden) harjoittamisesta että oman perinteisen uskonnollisuuden muotojen mukaan elämisestä. Harjoittajat saattavat tehdä itse erottelun, jossa he näkevät valtakulttuurin uskonnon tai suuren maailmanuskonnon olevan uskontoa, joka on erotettu tavallisesta arkielämästä (harjoitetaan temppelissä, kirkossa, moskeijassa tms.) kun heidän perinteinen uskontonsa on spiritualiteettia, henkisyttä, joka liittyy arkielämään ja arjen toimiin. Valkaman tutkimista mi'kmaq-intiaaneista suurin osa on kääntynyt

katolisuuteen, joka ymmärretään ”uskontona”; henkisyydellä kuvataan puolestaan sukupolvelta toiselle periytynyttä, elämäntapana tai maailmankuvana näyttäytyvää esikristillistä perinnettä.

Saamelaisten uskonnollisuuden muutoksen tutkimuksessa puhutaan puolestaan kaksoisidentiteetistä, jossa kristinuskon ja perinteisen uskonnollisuuden käsitykset ja käytänteet olivat läsnä joustavasti, osin sulautuneina ja osin rinnakkaisina mutta erillisinä. Monosen artikkelin yksi kiinnostava havainto liittyy prosessiin, jonka seurauksena rummun kalvoille kuvattu kristillinen kirkkorakennus on sijoitettu osaksi taivaallista sfääriä: kirkkorakennus näyttää uskontoperinteiden yhteen kietoutumisen tuottamana pyhyytinä.

Monosen artikkeli on kulttuuristen artefaktien tutkimusta, jossa tulkitaan rumpujen kuvioiden merkityksiä hyödyntäen aikaisempia (myös aikalaisten) tulkintoja, aihetta käsiteltyä tutkimusta sekä uskontoekologisia näkökulmia. Samaa tematiikkaa käsittelevät Aila Viholainen ja Johan Bastubacka, jotka esittelevät ja arvioivat Viholaisen väitöskirjaa ”Katseita keskiaikaisiin kuviin – uskomaansaattamista, kuvittelua ja tutkimusta”. Viholaisen väitöstutkimuksessa analysoidaan keskiaikaista kuvamaailmaa uskomaansaattamisen näkökulmasta. Mononen ja Viholainen pohtivat sekä kuvien merkitystä ja funktiota aikalaisten maailmankuvassa että sitä, miten kuvia on eri aikoina tulkittu erilaisista tavoitteista käsin.

Eri medioissa esiintyviä yleistäviä ja stereotyyppisiä näkemyksiä ja tulkintoja uskontoperinteiden luontaisiksi ymmärretyistä piirteistä tai ominaisuuksista, kuten ekologisuudesta (alkuperäiskansojen uskonnot), väkivaltaisuudesta tai sotaisuudesta (islam) tai rauhanomaisuudesta ja elämän kunnioittamisesta (buddhalaisuus, hindulaisuus) voidaan tarkastella monella tapaa kriittisesti. Yhden näkökulman esittää Mitra Härkönen puheenvuorossaan ”Säröjä buddhalaisuudessa”, jossa hän tarkastelee buddhalaisuuden erilaisia – ei niin rauhanomaisia – tulkintoja ja ilmenemismuotoja kytkien niitä kulttuurisiin ja historiallis-yhteiskunnallisiin konteksteihin.